

جرأت مندی در محتوای کتب درسی دوره‌ی ابتدایی

"بررسی میزان توجه به مؤلفه های آموزش جرات مندی در محتوای کتب درسی دوره‌ی ابتدایی"

صبح عبدی*^۱، امیر علی زاده^۲

^۱ کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی، دبیر آموزش و پرورش شهرستان میاندوآب.

^۲ کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی، دبیر آموزش و پرورش شهرستان ارومیه.

چکیده

مقدمه: هدف اصلی پژوهش حاضر تحلیل محتوای کتب درسی دوره‌ی ابتدایی از نظر میزان توجه به آموزش جرات مندی در سال تحصیلی ۹۸-۹۷ می باشد. **روش:** پژوهش حاضر توصیفی از نوع تحلیل محتوای کمی با به کارگیری روش آنترپوی شانون می باشد. جامعه‌ی آماری پژوهش حاضر شامل کلیه کتب درسی دوره‌ی ابتدایی می باشد که از این میان با نظر اساتید و متخصصان با روش نمونه گیری هدفمند کتاب‌های فارسی خوانداری و تعلیمات اجتماعی به عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار جمع آوری اطلاعات سیاهه تحلیل محتوا می باشد که بر اساس مبانی نظری، تعاریف و نظر متخصصان تعلیم و تربیت تهیه و تدوین شده است. **یافته‌ها:** نتایج پژوهش نشان می دهد که مؤلفه‌ی رد درخواست غیر منطقی دیگران دارای کمترین بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت و مؤلفه‌ی آغاز و ادامه‌ی تعاملات اجتماعی دارای بیشترین بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت در زمینه‌ی آموزش مؤلفه‌های جرات مندی می باشند. همچنین از میان کتب درسی دوره‌ی ابتدایی، فارسی خوانداری دوم دارای بیشترین ضریب اهمیت و فارسی اول ابتدایی دارای کمترین ضریب اهمیت در زمینه‌ی آموزش مؤلفه های جرات مندی می باشند و در مجموع کتب فارسی دوره‌ی ابتدایی نسبت به کتب تعلیمات اجتماعی دوره‌ی ابتدایی در زمینه‌ی آموزش جرات مندی عملکرد مطلوب تری داشته اند. **بحث و نتیجه‌گیری:** پژوهش حاضر حاکی از توجه اندک و نامتوازن کتابهای درسی پایه‌های مختلف در، انعکاس مؤلفه‌های جرات مندی می باشد.

واژه‌های کلیدی: تحلیل محتوا، جرات مندی، تعلیمات اجتماعی، فارسی، دوره‌ی ابتدایی

مقدمه:

آموزش و پرورش یکی از ارکان مهم هر کشوری می باشد که شناخت جنبه های روانشناختی دانش آموزان و واکنش های آنان در شرایط خاص می تواند همانند یک ابزار کمک آموزشی قدرتمند به این هدف عمل کند. یکی از جنبه های روانشناختی مهم که از طریق برنامه های آموزشی می تواند به دانش آموزان انتقال داد، بحث مهارت های اجتماعی است، مهارت های اجتماعی مجموعه ای از توانایی های آموخته شده ای است که فرد را قادر می سازد تا با قابلیت و شکل مناسبی در یک زمینه اجتماعی تعامل کند، پوپ^۱ معتقد است کودک به منظور اینکه احساس مثبتی در مورد خودش داشته باشد باید دارای مهارت های ضروری برای همراهی با دیگران باشد (پوپ، مک هیل و کریهد^۲، ۱۳۹۶، ص ۱۵۱). جرأت مندی^۳، از مهمترین و اساسی ترین مهارت های اجتماعی است که بخشی از مفهوم گسترده مهارت های بین فردی و رفتاری را تشکیل می دهد (گیست و باوتا^۴، ۲۰۰۵، ص ۸۳۸). انچوا^۵ (۲۰۱۰) پس از مطالعات ارزیابی تعریف های اریه شده بیان کرد که جرأت ورزی سازه پیچیده ای شخصیتی است، و به معنی دفاع از حقوق خود و بیان افکار و احساسات به شیوه مستقیم، صادقانه و مناسب است (انچوا، ۲۰۱۰، ص ۳۷۷).

اجزای اصلی جرأت ورزی را مثبت اندیشی، عزت نفس بالا (چانگ و همکاران^۶، ۲۰۱۰)، احترام به خود و احترام به دیگران به همراه توانایی دفاع فعالانه از منافع و مواضع خود (اسلامی، ربیعی، افضلی، حمیدی زاده و مسعودی، ۲۰۱۶) و بیان اهداف و مقاصد به صورت کاملاً واضح و آشکار آن هم بدون برخورد و تخطی بر منافع و حقوق دیگران تشکیل می دهد (انچوا، ۲۰۱۰). افرادی که قاطع نیستند، ممکن است منفعل^۷ (دارای قاطعیت کم) یا تهاجمی^۸ (دارای رفتار پرخاشگرانه) باشند (بوکت، بهرامی، کولایی و حسینی، ۲۰۱۶، ص ۶۹۲). آنها تمایل دارند از تعارض در همه ی شرایط جلوگیری کنند، این افراد نگرانی ها را درونی می کنند تا خود را به درد سر نیندازند (هنسی^۹، ۲۰۰۴)، افراد منفعل به دیگران اجازه می دهند تا به حقوقشان تجاوز نمایند (اوشار و آلكایا^{۱۰}، ۲۰۱۷، ص ۱۸۷).

اهمیت این امر زمانی روشن تر می شود که بدانیم نقص در روابط اجتماعی و بخصوص رفتار غیر جرأت مندانه در تمامی عمر تداوم خواهد داشت و سبب می شود فرد، کمرویی، عدم توانایی در دفاع از حقوق خود، عدم توانایی ابزار احساسات و پیامدهای نامطلوب آنها را تجربه نماید (باس و همکاران^{۱۱}، ۲۰۰۵؛ به نقل از نژاد سلیمانی، ۱۳۹۱، ص ۲). اهمیت جرأت مندی

^۱-Pope^۲-Pope, Mc Hale & Craighead^۳-Assertiveness^۴-Gist & Bavetta^۵-Encheva^۶Chang & et al^۷-Passive^۸-Aggressive^۹-Hennessy^{۱۰}-Avşar & Alkaya^{۱۱}-Boss and et al

در روابط اجتماعی به اندازه‌ای است که می‌توان کم‌جراتی را یک معلولیت اجتماعی دانست (افروز، ۱۳۹۶، ص ۱). جرات‌ورزی قلب رفتار میان فردی و کلید روابط انسانی است. و در شکوفایی استعدادها و رشد خلاقیت افراد نقشی موثر را ایفا می‌کند (لین و همکاران^{۱۲}، ۲۰۰۵؛ به نقل از نژاد سلیمانی، ۱۳۹۱، ص ۱۳). اما متأسفانه برخی از کودکان رفتارهای جرات‌مندانه را یاد نگرفته‌اند و به طور مثال قدرت "نه" گفتن را ندارند و نمی‌توانند به صورت جرات‌مندانه با اطرافیان خود تعامل داشته باشند. این قبیل افراد احساس گناه، بی‌اعتمادی و سلطه‌پذیری را در روابط اجتماعی خود با دیگران تجربه می‌کنند و در رفتار خود ترس، اضطراب و افسردگی نشان می‌دهند. (وان گاندی، ۲۰۰۲، ص ۳۵۰).

پس خانواده‌ها، مدارس و دیگر نهادهای تعلیم و تربیت باید کودکان را شایسته‌ی احترام بدانند و به حقوق منطقی و مشروع آنها احترام بگذارند و به جرات‌ورزی آنها بها دهند، به آنان مهارت‌هایی را بیاموزند که با رعایت این حقوق رفتار کند (آلبرتی و آمونز، ۲۰۰۱، ص ۱۴۶)، زیرا آموزش مهارت‌های جرات‌ورزی باعث تقویت مهارت‌های اجتماعی برای کودکان از جمله مهارت‌های بین فردی، راهبردهای مقابله‌ای اثبات‌آمیز، همدلی و حل مسئله (کلیات، تولولیو، دالیما و ارواتی^{۱۳}، ۲۰۱۵)؛ جلوگیری از افسردگی (فاسپیتان، سوسانتیب و پاتریک^{۱۴}، ۲۰۱۸)؛ موفقیت تحصیلی (رضایت و دهقان نایری^{۱۵}، ۲۰۱۴) و خودکارآمدی و عزت نفس می‌شود (ایلهم، سکوت، اوتاش اخان و باتماز^{۱۶}، ۲۰۱۶).

ولپی^{۱۷} (۱۹۸۵) اولین دانشمندی بود که اصطلاح جرات‌مندی را به کار برد و آموزش آن را مد نظر قرار داد او بیماران دچار اضطراب اجتماعی را افراد بدون جرات معرفی نمود، که توان دادن پاسخ "نه" و اصرار بر خواسته‌ی خود ندارند (ولپی ۱۹۸۵، ص ۳۴-۱).

جرات‌مندی یعنی ملاحظه‌ی حقوق دیگران و در عین حال گرفتن حق خود. ویژگی‌های این سبک عبارتند از: دادن پاسخ‌های خود انگیخته با لحنی دوستانه اما قاطع، نگاه کردن به دیگران، ذکر مسایل مهم، ابراز احساسات و عقاید، بها دادن به خود، نرنجاندن خود و دیگران. در این سبک هدف شخص رعایت عدالت برای تمام طرف‌های رابطه است. (کاسبان، حاجی مطلق و فلاح، ۱۳۸۷، ص ۱۳).

راکوس^{۱۸} (۱۹۷۹) پیشنهاد کند که در تعریف و مفهوم‌سازی جرات‌مندی باید در کنار مطرح کردن احقاق حق از الزامات و وظایف و تکالیف متقابل نیز نام برده شود چراکه این تکالیف و الزامات، جرات‌مندی را از پاسخ‌های پرخاشگرایانه که در ارتباط مستمر با هم هستند، متمایز می‌کند (راکوس ۱۹۷۹، ص ۷۶۸).

جرات‌مندی به توانایی فرد در بیان و دفاع از عقاید، علاقمندی و احساسات خود به نحوی شایسته و بدون اضطراب اتلاق می‌شود (لیزاراچ، یوگاریت، گرادل، ایریارت و باکیو ادانو^{۱۹}، ۲۰۰۳، ص ۴۲۵).

^{۱۲}-Lin and et al

^{۱۳}-Keliat, Tololiu, Daulima & Erawati

^{۱۴}-Fuspitaa, Susantib & Putric

^{۱۵}-Rezayat & Dehghan Nayeri

^{۱۶}-Ilhan, Sukut, Utaş, Akhan & Batmaz

^{۱۷}-Wolpe

^{۱۸}-Rakos

^{۱۹}-Lizarage, Ugarit, Gradelle, Iriarte & Baqueadano

در زمینه‌ی پژوهش‌های انجام شده در رابطه با تحلیل محتوای کتب درسی در رابطه با آموزش جرأت مندی در دوره‌ی ابتدایی تحقیقی در داخل و خارج کشور یافت نشد اما پژوهش‌هایی در زمینه جرأت مندی انجام گرفته که می‌توان به آنها اشاره نمود.

دکتر ابراهیمی قوام و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان تأثیر آموزش مهارت‌های ابراز در افزایش جرأت ورزی و عزت نفس دانش‌آموزان کم جرأت دختر پایه سوم تا پنجم ابتدایی شهر تهران دریافتند که آموزش مهارت‌های ابراز وجود باعث افزایش جرأت مندی دانش‌آموزان کم جرأت شده است (ابراهیمی و همکاران، ۱۳۹۱، ص ۹۰-۷۷)

در پژوهشی رشید زاده و همکاران (۱۳۹۰)، به بررسی تأثیر آموزش ابراز وجود بر مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان دختر مقطع پیش دانشگاهی پرداختند. در این تحقیق که از نوع نیمه آزمایشی بود، تعداد ۵۰ دانش آموز به صورت نمونه در دسترس از یکی از مدارس شهرستان ورزقان انتخاب و در دو گروه آزمایشی و کنترل (هر گروه ۲۵ نفر) گمارده شدند. برای اندازه گیری مهارت‌های اجتماعی از پرسشنامه مهارت‌های اجتماعی ماتسون استفاده شده است. برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل کوواریانس یک راه استفاده شده است. تحلیل نتایج نشان می‌دهد که آموزش جرأت مندی، تأثیر مثبت و معنی دار بر مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان دارد (رشید زاده و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۷۲-۵۱).

تحقیق زیمباردو^{۲۰} (۲۰۰۲) نشان داد که تقریباً ۸۰ درصد مردم در برخی از دوره‌های زندگی شان کمرو بوده یا هستند. افراد گوشه گیر و کمرو، به علت رنج ناشی از احساس ناامنی، خود جزو ناشادترین افراد هستند که معمولاً پناه بردن آنها به دنیای درون خویش، احتمالاً زمینه ساز ابتلا به برخی اختلالات روانی در سالهای بعدی زندگی خواهد بود (به نقل از نژاد سلیمانی، ۱۳۹۱، ص ۳۸).

الیوت و گراملینگ^{۲۱} در پژوهشی به این نتیجه رسیده اند دانش‌آموزانی که آموزش مهارت‌های جرأت ورزی دریافت می‌کنند، از توانایی حمایت اجتماعی بالاتری در شرایط تنش زا برخوردار هستند (الیوت و گراملینگ، ۲۰۰۸، ص ۴۲۷). از آن جایی که در نظام‌های آموزشی متمرکز، کتاب درسی محور مکتوب و مدون تعلیم و تربیت به حساب می‌آید و فعالیت‌ها و تجربه‌های تربیتی دانش‌آموزان توسط معلم و حول محور آن سازماندهی می‌شود. این نقش و جایگاه کتاب درسی در نظام آموزشی ضرورت تحلیل و بررسی آن را دو چندان می‌کند. این تحلیل به دست اندرکاران و مؤلفان کتابهای درسی کمک می‌کند تا هنگام تهیه و تدوین و یا گزینش و انتخاب متون آموزشی کتاب درسی تصمیم‌های عالمانه و عاقلانه‌ای را اتخاذ کنند (نوریان، ۱۳۹۲، ص ۱۱). از طرفی یافته‌های پژوهشی نشان داده‌اند در اغلب موارد ناسازگاری افراد و روابط معیوب و مختل عاطفی، اجتماعی و آموزشی آنها تا حدودی متأثر از عملکرد ناقص و معیوب جو ناسالم و نامناسب مدرسه و سایر نهادهای درگیر با تربیت و پرورش است، بنابراین بهتر است که پیشایندها یا عوامل تأثیر گذار بر روی مهارت جرات ورزی که موجب روابط بین فردی و اجتماعی سالم و روان با کیفیت و به دور از تنش و در نهایت احساس سلامت و امنیت شناختی و اجتماعی بالاتر در افراد می‌شود را شناسایی کرد، که اولین قدم برای شناسایی این نقص‌ها و رفع آن‌ها رجوع به کتب درسی به خصوص در دوره‌ی ابتدایی و میزان توان آنها را در آموزش جرأت مندی به یادگیرندگان را سنجید. لذا باتوجه به ضرورت و اهمیت آموزش جرأت مندی در عصر حاضر به دانش‌آموزان و همچنین باتوجه به این که تاکنون پژوهشی در این زمینه صورت نگرفته است، ما در این پژوهش به دنبال پاسخ گویی به سوالات زیر می‌باشیم:

۱. بررسی میزان توجه کتب درسی تعلیمات اجتماعی و فارسی خوانداری دوره‌ی ابتدایی به مؤلفه‌های جرأت مندی.

^{۲۰}-Zimbardo

^{۲۱}-Elliot& Gramling

۲. مقایسه‌ی کتب درسی تعلیمات اجتماعی و فارسی خوانداری دوره‌ی ابتدایی با همدیگر از نظر میزان توجه به آموزش مولفه‌های جرأت مندی.

روش پژوهش

هدف پژوهش حاضر تحلیل محتوای کتب درسی تعلیمات اجتماعی و فارسی خوانداری دوره‌ی ابتدایی از نظر میزان توجه به آموزش جرأت مندی به دانش‌آموزان ابتدایی می‌باشد. روش پژوهش حاضر توصیفی از نوع تحلیل محتوای کمی می‌باشد. جامعه‌ی آماری پژوهش حاضر شامل کلیه‌ی کتب درسی دوره‌ی ابتدایی می‌باشد که از این میان با نظر اساتید و متخصصان با روش نمونه‌گیری هدفمند کتاب‌های فارسی و تعلیمات اجتماعی به عنوان نمونه انتخاب شدند. واحد تحلیل؛ جملات، فعالیت‌ها و تصاویر موجود در متن کتب می‌باشد. از آنجایی که روش معمول برای تحلیل داده‌ها، یعنی درصد‌گیری از فراوانی مقوله‌ها دارای مشکلات ریاضی می‌باشد، بنابراین در این پژوهش از روش تحلیل آنتروپی شانون^{۲۲} استفاده شد.

ابزار پژوهش

سیاهه ثبت داده‌ها: ساختار این سیاهه بر اساس مبانی نظری (بخصوص نظر ولپی، ۱۹۸۵) و نظر متخصصان تعلیم و تربیت و بسترهای قانونی به صورت زیر تهیه و تدوین شده است.

۱- ابراز عقیده‌ی خود: یعنی اینکه شهامت این را داشته باشیم در همه جا حتی در جمعی که همه‌ی افراد آن با ما مخالف هستند عقیده‌ی خود را بیان کنیم.

۲- تقاضای تغییر رفتارهای نامطلوب دیگران: اگر رفتاری را در کسی مشاهده کردید که شما را آزار میدهد با جرأت و احترام فراوان از او بخواهید رفتارش را تغییر دهد.

۳- رد درخواست‌های غیر منطقی دیگران: این حق شماست که به درخواست‌های دیگران که شما را به درد سر می‌اندازد "نه" بگویید.

۴- ابراز احساسات مثبت و منفی خود: این یکی از توانمندی‌های فردی است و در بعضی‌ها قوی و در بعضی‌ها ضعیف است لازم نیست در دیگران احساس ترحم را برانگیزید فقط کاری کنید بفهمند که شما چه احساسی دارید.

۵- آغاز و ادامه‌ی تعاملات اجتماعی: وقتی در مجلسی تنها نشسته‌اید منتظر کسی نباشید که بیاید و با شما سر حرف را باز کند خود شما می‌توانید نفر اول باشید.

۶- پذیرش کاستی‌های خود: وقتی انتقادی از شما می‌شود سریع عصبانی نشوید و از کوره در نروید به جای عصبانی شدن کمی فکر کنید که آیا نظر انتقاد کننده وارد است یا خیر و اگر درست بود آن کاستی را رفع کنید.

۷- ابراز جملات متعارف در هنگام رویارویی یا جدا شدن از دیگران: جملات متعارف مانند: سلام و احوال‌پرسی و... است. به منظور اطمینان از ثبات اندازه‌گیری سیاهه ثبت داده‌ها پس از طرح مقدماتی این سیاهه در اختیار دو نفر ارزیاب تحلیل محتوا قرار گرفت تا ۱۵ درصد کتاب درسی مطالعات اجتماعی و فارسی را به صورت همزمان ارزیابی نمایند. داده‌های فراهم آمده ناشی از این ارزیابی برای محاسبه ضریب توافق مورد بهره‌برداری قرار گرفت. کسب ضریب ۰.۷۸٪ نشان دهنده ثبات اندازه‌گیری و پایایی این سیاهه بوده است.

همچنین جهت تایید روایی پژوهش از روایی صوری و محتوایی استفاده شده است که توسط کارشناسان آموزش ابتدایی مورد تایید قرار گرفت.

^{۲۲}-Shannon Entropy Method

روش اجرای پژوهش

در این پژوهش ابتدا مبانی جرأت مندی، نظریه ها و تعاریف مربوط به آن بررسی و مطالعه شد. سپس با توجه به مبانی نظری، فهرست واری جرات مندی برای تحلیل محتوا ساخته شد. این فهرست شامل ۷ مولفه‌ی فرعی می باشد. پس از تعیین واحد های تحلیل و استخراج داده ها بر اساس فهرست واری جرات مندی، برای تجزیه و تحلیل داده های حاصل از فرم تحلیل محتوا از روش آنالیزی شانون استفاده شد که شامل سه مرحله به شرح زیر است:

۱- ماتریس فراوانی های مورد نظر باید بهنجار شود و برای این منظور از فرمول زیر استفاده می کنیم.

$$P_{ij} = \frac{F_{ij}}{\sum_{j=1}^m F_{ij}} \quad (i=1, 2, 3, \dots, n; j=1, 2, 3, \dots, m)$$

۲- بار اطلاعاتی هر مقوله باید محاسبه شود و برای این منظور از رابطه‌ی زیر استفاده می کنیم.

$$E_j = -k \sum_{i=1}^m P_{ij} \ln P_{ij} \quad (j=1, 2, 3, \dots, m), \quad K = \frac{1}{L_{nm}}$$

۳- ضریب اهمیت هر مقوله باید محاسبه شود. هر مقوله که دارای بار اطلاعاتی بیشتری باشد از از درجه‌ی اهمیت بیشتری برخوردار است. برای این منظور از رابطه‌ی زیر استفاده می کنیم.

$$w_j = \frac{E_j}{\sum_{j=1}^n E_j}$$

یافته های پژوهش

سوال ۱- بررسی میزان توجه کتاب درسی فارسی و تعلیمات اجتماعی دوره‌ی ابتدایی به مؤلفه‌های جرأت مندی توجه: به علت نبودن کتابی تحت عنوان تعلیمات اجتماعی پایه‌ی اول و تعلیمات اجتماعی پایه‌ی دوم در مورد آنها نمی توان تحلیلی انجام داد.

مقوله ها	ابراز عقیده	تقاضای تغییر رفتارهای نامطلوب دیگران	رد درخواست های غیر منطقی دیگران	ابراز احساسات مثبت و منفی خود	آغاز و ادامه‌ی تعاملات اجتماعی	پذیرش کاستی های خود	ابراز جملات متعارف در هنگام روبرویی یا جدا شدن از دیگران	پاسخ گو
تعلیمات اجتماعی سوم	۶	۵	۰	۴	۱۳	۴	۱۰	تعلیمات اجتماعی سوم
تعلیمات اجتماعی چهارم	۱	۴	۱	۶	۱۰	۱	۵	تعلیمات اجتماعی چهارم
تعلیمات اجتماعی پنجم	۳	۴	۱	۲	۱۲	۲	۷	تعلیمات اجتماعی پنجم
تعلیمات اجتماعی ششم	۲	۵	۵	۶	۸	۳	۶	تعلیمات اجتماعی ششم
فارسی خواننداری اول	۱	۲	۰	۵	۸	۱	۵	فارسی خواننداری اول
فارسی خواننداری	۴	۷	۶	۶	۷	۶	۴	فارسی خواننداری

							دوم
۵	۳	۶	۴	۲	۴	۵	فارسی خوانداری سوم
۵	۷	۸	۴	۳	۴	۳	فارسی خوانداری چهارم
۵	۱	۵	۱	۰	۲	۲	فارسی خوانداری پنجم
۲	۲	۴	۷	۳	۳	۱	فارسی خوانداری ششم
۵۴	۳۰	۸۱	۴۵	۲۱	۴۰	۲۸	فراوانی کل
%۱۸	%۱۰	%۲۷	%۱۵	%۷	%۱۴	%۹	درصد

جدول ۱- توزیع فراوانی توجه به مولفه های جرأت مندی در کتب درسی تعلیمات اجتماعی و فارسی خوانداری

نتایج جدول ۱ نشان می دهد که از میان ۲۹۹ مورد یافت شده در ارتباط با جرأت مندی، مولفه‌ی آغاز و ادامه‌ی تعاملات اجتماعی با ۸۱ مورد (۲۷٪) بیشترین فراوانی و رد درخواست های غیر منطقی دیگران با ۲۱ مورد (۷٪) دارای کمترین فراوانی در میان مولفه های جرأت مندی می باشند.

نتایج جدول ۱ نشان می دهد که آموزش جرأت مندی با نقیصی روبه رو است که می توان نتایج آن را در دانش آموزان دوره‌ی ابتدایی و مقاطع بالاتر مشاهده نمود. نتایج نشان می دهد که کتب درسی فارسی و تعلیمات اجتماعی دوره‌ی ابتدایی در توجه به مؤلفه‌های ابراز عقاید، رد درخواست های غیر منطقی دیگران و رد درخواست های غیر منطقی بسیار ضعیف عمل کرده اند و به مؤلفه‌های ابراز احساسات مثبت و منفی و ابراز جملات متعارف در حد قابل قبولی توجه شده و در زمینه‌ی آغاز و ادامه‌ی تعاملات اجتماعی عملکرد مطلوبی داشته‌اند. اما جهت تصمیم گیری قاطعانه تر در مورد آموزش جرأت مندی در کتب درسی از روش آنتروپی شانون استفاده خواهیم کرد.

جدول ۲- داده های بهنجار شده برای هر مقوله

جدول تصمیم گیری نرمالایز شده	ابراز عقیده	تقاضای تغییر رفتارهای نامطلوب دیگران	رد درخواست های غیر منطقی دیگران	ابراز احساسات مثبت و منفی خود	آغاز و ادامه‌ی تعاملات اجتماعی	پذیرش کاستی های خود	ابراز جملات متعارف در هنگام رویارویی یا جدا شدن از دیگران
پاسخ گو ۱	۰,۲۱۴۲۸۵۷۱	۰,۱۲۵	۰	۰,۰۸۸۸۸۸۸۹	۰,۱۶۰۴۹۳۸۳	۰,۱۳۳۳۳۳۳۳	۰,۱۸۵۱۸۵۱۹
پاسخ گو ۲	۰,۰۳۵۷۱۴۲۹	۰,۱	۰,۰۴۷۶۱۹۰۵	۰,۱۳۳۳۳۳۳۳	۰,۱۲۳۴۵۶۷۹	۰,۰۳۳۳۳۳۳۳	۰,۰۹۲۵۹۲۵۹
پاسخ گو ۳	۰,۱۰۷۱۴۲۸۶	۰,۱	۰,۰۴۷۶۱۹۰۵	۰,۰۴۴۴۴۴۴۴	۰,۱۴۸۱۴۸۱۵	۰,۰۶۶۶۶۶۶۷	۰,۱۲۹۶۲۹۶۳
پاسخ گو ۴	۰,۰۷۱۴۲۸۵۷	۰,۱۲۵	۰,۲۳۸۰۹۵۲۴	۰,۱۳۳۳۳۳۳۳	۰,۰۹۸۷۶۵۴۳	۰,۱	۰,۱۱۱۱۱۱۱۱
پاسخ گو ۵	۰,۰۳۵۷۱۴۲۹	۰,۰۵	۰	۰,۱۱۱۱۱۱۱۱	۰,۰۹۸۷۶۵۴۳	۰,۰۳۳۳۳۳۳۳	۰,۰۹۲۵۹۲۵۹
پاسخ گو ۶	۰,۱۴۲۸۵۷۱۴	۰,۱۷۵	۰,۲۸۵۷۱۴۲۹	۰,۱۳۳۳۳۳۳۳	۰,۰۸۶۴۱۹۷۵	۰,۲	۰,۰۷۴۰۷۴۰۷
پاسخ گو ۷	۰,۱۷۸۵۷۱۴۳	۰,۱	۰,۰۹۵۲۳۸۱	۰,۰۸۸۸۸۸۸۹	۰,۰۷۴۰۷۴۰۷	۰,۱	۰,۰۹۲۵۹۲۵۹
پاسخ گو ۸	۰,۱۰۷۱۴۲۸۶	۰,۱	۰,۱۴۲۸۵۷۱۴	۰,۰۸۸۸۸۸۸۹	۰,۰۹۸۷۶۵۴۳	۰,۲۳۳۳۳۳۳۳	۰,۰۹۲۵۹۲۵۹
پاسخ گو ۹	۰,۰۷۱۴۲۸۵۷	۰,۰۵	۰	۰,۰۲۲۲۲۲۲۲	۰,۰۶۱۷۲۸۴	۰,۰۳۳۳۳۳۳۳	۰,۰۹۲۵۹۲۵۹
پاسخ گو ۱۰	۰,۰۳۵۷۱۴۲۹	۰,۰۷۵	۰,۱۴۲۸۵۷۱۴	۰,۱۵۵۵۵۵۵۶	۰,۰۴۹۳۸۲۷۲	۰,۰۶۶۶۶۶۶۷	۰,۰۳۷۰۳۷۰۴

جدول ۳- مقدار بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت حاصل از ۱۰ کتب درسی برای مقوله های پژوهش

مقوله ها	ابراز عقیده	تقاضای تغییر رفتارهای نامطلوب دیگران	رد درخواست های غیر منطقی دیگران	ابراز احساسات مثبت و منفی خود	آغاز و ادامه ی تعاملات اجتماعی	پذیرش کاستی های خود	ابراز جملات متعارف در هنگام روبرویی یا جدا شدن از دیگران
فراوانی کل	۲۸	۴۰	۲۱	۴۵	۸۱	۳۰	۵۴
بار اطلاعاتی هر مقوله (Ej)	۰,۹۲۴	۰,۹۷۲	۰,۷۶۸	۰,۹۵۸	۰,۹۷۵	۰,۹۰۸	۰,۹۷۱
ضریب اهمیت هر مقوله (Wj)	۰,۱۴۲	۰,۱۵	۰,۱۱۸	۰,۱۴۶	۰,۱۵	۰,۱۴	۰,۱۴۹
رتبه هر مقوله	۵	۲	۷	۴	۱	۶	۳

نتایج جدول ۳ نشان می دهد که آغاز و ادامه ی تعاملات اجتماعی و تقاضای تغییر رفتارهای نامطلوب دیگران دارای بیشترین بار اطلاعاتی (۰,۹۷۵) و ضریب اهمیت (۰,۱۵۰) و رد درخواست های غیر منطقی دیگران دارای کمترین بار اطلاعاتی (۰,۷۶۸) و ضریب اهمیت (۰,۱۱۸) در زمینه ی آموزش جرأت مندی در کتب درسی می باشند.

سوال ۲- مقایسه کتب درسی فارسی و تعلیمات اجتماعی دوره ی ابتدایی با همدیگر از نظر میزان توجه به آموزش مولفه های جرأت مندی

جدول ۴- مقدار بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت کتب اجتماعی و فارسی دوره ی ابتدایی در توجه به آموزش مولفه های جرأت مندی

مقوله ها	تعلیمات اجتماعی سوم	تعلیمات اجتماعی چهارم	تعلیمات اجتماعی پنجم	تعلیمات اجتماعی ششم	فارسی اول	فارسی دوم	فارسی سوم	فارسی چهارم	فارسی پنجم	فارسی ششم
فراوانی	۴۲	۲۸	۳۱	۳۵	۲۲	۴۰	۲۹	۳۴	۱۶	۲۲
بار اطلاعاتی Ej	۰,۸۶۵	۰,۸۴۳	۰,۸۵۲	۰,۹۶۲	۰,۷۹۱	۰,۹۸۸	۰,۹۷۵	۰,۹۶۵	۰,۸۱۸	۰,۹۲۲
ضریب اهمیت Wj	۰,۰۹۶	۰,۰۹۳	۰,۰۹۴	۰,۱۰۷	۰,۰۸۸	۰,۱۱	۰,۱۰۸	۰,۱۰۷	۰,۰۹۱	۰,۱۰۲
رتبه	۶	۸	۷	۴	۱۰	۱	۲	۳	۹	۵

نتایج جدول ۴ نشان می دهد کتاب فارسی دوره ی ابتدایی در آموزش جرأت مندی با ۱۶۳ مورد فراوانی، نسبت به کتاب تعلیمات اجتماعی دوره ی ابتدایی با ۱۳۶ مورد فراوانی عملکرد مطلوب تری داشته است. همچنین در میان کتب درسی فارسی خوانداری و تعلیمات اجتماعی دوره ی ابتدایی به ترتیب فارسی دوم، فارسی سوم و فارسی چهارم ابتدایی به ترتیب دارای بیشترین بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت و فارسی خوانداری اول و پنجم دارای کمترین ضریب اهمیت در آموزش جرأت مندی به دانش آموزان هستند. نکته قابل توجه ضعف کتب درسی تعلیمات اجتماعی در زمینه ی آموزش جرأت مندی به دانش آموزان می باشد که وظیفه ی اصلی تربیت اجتماعی را در میان سایر کتب درسی بر عهده دارد.

بحث و نتیجه گیری

کتاب درسی، یکی از مهمترین منابع و مراجع یادگیری دانش آموزان در نظام های آموزشی محسوب می شود، در نظام آموزشی ما نیز نقش مهمی دارد. به لحاظ این اهمیت همچنین به سبب نقش محتوای کتب درسی در برانگیختن و تأمین و نیز تسهیل امر یادگیری دانش آموزان، پژوهش حاضر با هدف تحلیل محتوای کتب درسی تعلیمات اجتماعی و فارسی دوره ی ابتدایی از نظر میزان توجه به آموزش جرأت مندی به دانش آموزان انجام پذیرفت.

نتایج پژوهش به خوبی نشان می دهد که آموزش جرأت مندی با نقایصی روبه رو است که می توان نتایج آن را در دانش آموزان دوره ی ابتدایی و مقاطع بالاتر مشاهده نمود. نتایج جدول ۳ نشان می دهد که در بین مؤلفه های جرأت مندی، مؤلفه ی رد درخواست های غیر منطقی دیگران دارای کمترین ضریب اهمیت (۰/۱۱۸) می باشد که با نتایج پژوهش های وان گاندی، (۲۰۰۱)؛ سرگین و تایلر^{۲۳} (۲۰۰۷)؛ غفاری و همکاران (۱۳۹۴) همخوانی دارد. وان گاندی بیان می کند برخی از کودکان رفتارهای جرأت مندانه را یاد نگرفته اند و جسارت لازم را ندارند و قدرت "نه" را ندارند و نمی توانند به صورت جرأت مندانه با اطرافیان خود تعامل داشته باشند (وان گاندی ۲۰۰۱، ص ۳۵۰). این قبیل افراد احساس گناه، بی اعتمادی و سلطه پذیری را در روابط اجتماعی خود با دیگران تجربه می کنند و در رفتار خود ترس، اضطراب و افسردگی نشان می دهند. همچنین متخصصان تعلیم و تربیت همگی معتقدند که دانش آموزان ما در قوت نه گفتن مشکلات فراوانی دارند.

همچنین مولفه های پذیرش کاستی های خود (۰/۱۴۰) و ابراز عقیده (۰/۱۴۲) دارای ضریب اهمیت کمتری نسبت به سایر مؤلفه های جرأت مندی هستند. مزلو^{۲۴} معتقد است که انسان برای اینکه به خودشکوفایی برسد باید کاستی های خود را بشناسد و افرادی که به خودشکوفایی می رسند به آسانی کاستی های خود را می پذیرند چون افراد خودشکوفای در قیاس با دیگران شناخت بیشتری از خود دارند و انگیزه های هیجان ها، استعدادها و نقاط ضعف خود را بخوبی می شناسند مسئولیت اعمال، عیب ها و ضعف های خود را می پذیرند و از اعتراف به آنها نمی گریزند (شولتز و شولتز^{۲۵}، ۱۳۹۶، ص ۳۹۸). همچنین ابراز عقیده یکی از انواع حقوق اجتماعی است که برگرفته از قوه تفکر و ناشی از عقل انسان است با توجه به این که اسلام، انسان را به تعقل و تفکر و اندیشه دعوت می کند و نمی خواهد به زور و بدون فهم عقیده ای را بپذیرد، نقش بسیار مهمی در زندگی انسان ها ایفا می کند.

نتایج جدول ۴ نشان می دهد که آموزش جرأت مندی در کتب درسی تعلیمات اجتماعی از وضعیت مطلوبی برخوردار نیست که در این میان تعلیمات اجتماعی پایه ی چهارم ابتدایی با فراوانی ۲۸ و ضریب اهمیت ۰/۰۹۳ نسبت به سایر کتب تعلیمات اجتماعی در زمینه ی آموزش جرأت مندی عملکرد ضعیف تری داشته است. سه مؤلفه ی تقویت هویت ملی، اخلاق محوری در نظام اجتماعی و مهارت های زندگی از موارد مهمی هستند که برنامه ی درسی مطالعات اجتماعی آنها را در اهداف، محتوا و روشها تعقیب می نماید (فلاحیان و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۸) که همگی دال بر اهمیت رشد اجتماعی و مهارت های اجتماعی در فراگیران است. رشدی که می بایست برنامه های درسی به تحقق آن کمک نمایند لذا با توجه به اینکه برنامه درسی مطالعات اجتماعی نسبت به سایر دروس رسالت خاص و ویژه ای برای تحقق مهارت های اجتماعی از جمله جرأت مندی دارد. بنابراین باید قسمت اعظم آموزش آن در برنامه ی درسی تعلیمات اجتماعی گنجانده شود. این در حالی است که در این زمینه تعلیمات اجتماعی عملکرد خوبی نداشته است که باید مورد بازبینی و اصلاحات قرار بگیرد. همچنین جای خالی کتبی تحت عنوان تعلیمات اجتماعی اول و دوم ابتدایی به شدت احساس می شود.

جالب تر این که نتایج جدول ۴ نشان می دهد کتاب فارسی دوره ی ابتدایی در آموزش جرأت مندی با ۱۶۳ مورد فراوانی، نسبت به کتاب تعلیمات اجتماعی دوره ی ابتدایی با ۱۳۶ مورد فراوانی عملکرد مطلوب تری داشته است، که در این میان فارسی دوره ی دوم ابتدایی با ضریب اهمیت ۰/۱۱۰ عملکرد مطلوب تری داشته است. در مجموع در بین کتب درسی تعلیمات اجتماعی و فارسی خوانداری دوره ی ابتدایی، فارسی خوانداری دوم دارای بیشترین بار اطلاعاتی (۰/۹۸۸) و ضریب اهمیت (۰/۱۱۰) در زمینه آموزش جرأت مندی در کتب درسی می باشد و فارسی خوانداری اول ابتدایی دارای کمترین بار اطلاعاتی (۰/۷۹۱) و ضریب اهمیت (۰/۰۸۸) در زمینه آموزش جرأت مندی در کتب درسی می باشند که با توجه به اینکه کتابی تحت عنوان

^{۲۳}-Segrin& Taylor

^{۲۴}-Maslow

^{۲۵}-Schultz& Schultz

تعلیمات اجتماعی اول وجود ندارد و ضروری است که دانش آموزان در سال های اولیه مدرسه با مهارت های اجتماعی آشنا شوند باید کتاب خوانداری اول مورد بازنگری و اصلاح قرار بگیرد.

در زمینه ی پژوهشی پیشنهاد می شود که پژوهش حاضر در مقاطع تحصیلی متوسطه ی اول و دوم و سایر کتب درسی نیز انجام شود. همچنین در کنار جرأت مندی، سایر مهارت های اجتماعی مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد تا سهم و نقش هر مهارت در کتب درسی به طور دقیق معلوم شود، در آن صورت با بینش بیشتری می توان به فرایند تغییر، اصلاح و بازبینی کتب درسی دست زد.

در زمینه ی کاربردی پیشنهاد می شود از آن جا که آموزش مهارتهای زندگی آثار فردی و اجتماعی مثبتی به بار می آورد و توجه به آموزش در سنین کودکی خیلی ضروری و مهم است، لذا مسئولین امر تعلیم و تربیت مخصوصا آموزش و پرورش باید با تشکیل کلاس های آموزش جرأت مندی و مهارت های اجتماعی از دوره ابتدایی به دانش آموزان در این امر کمک کنند. با توجه به امکانات بالقوه در کتابهای درسی بخصوص مطالعات اجتماعی در توجه به موضوع جرأت مندی پژوهش حاضر حاکی از توجه اندک و نامتوازن کتابهای درسی پایه های مختلف در، انعکاس مؤلفه های جرأت مندی می باشد برنامه ریزان باید از محتوای این کتاب ها بخصوص تعلیمات اجتماعی، برای غنی کردن مهارت جرأت مندی بخصوص در مؤلفه های رد درخواست های غیر منطقی دیگران، ابراز عقیده و پذیرش کاستی های خود استفاده کنند. گنجاندن کتاب درسی تحت عنوان مهارتهای اجتماعی برای کلاس اول و دوم ابتدایی که جای خالی آن ها به شدت احساس می شود می تواند بسیار سودمند باشد. با توجه به این که یادگیری مهارت های اجتماعی در دانش آموزان ابتدایی بیشتر از طریق مشاهده و الگو پذیری می باشد، اضافه کردن بازی های نمایشی و تصاویر شخصیت های محبوب به کتب درسی در آموزش جرأت مندی به دانش آموزان بسیار موثر خواهد بود.

منابع

۱. ابراهیمی قوام، صغری؛ ابوترابی کاشانی، پریسا و رضاپور میرصالح، یاسر. (۱۳۹۱). آموزش مهارت های ابزار در افزایش جرأت ورزی و عزت نفس دانش آموزان کم جرأت دختر پایه ی سوم تا پنجم ابتدایی شهر تهران. دو فصلنامه علمی - پژوهشی دانشگاه شاهد، ۱۹(۷)، ص ۷۷-۹۰.
۲. افروز، غلامعلی. (۱۳۹۶). کمرویی و روشهای درمان آن (چاپ دوازدهم). تهران: انتشارات دفتر نشر و فرهنگ اسلامی.
۳. پوپ، آلیس؛ مک هیل، سوزان و کریهده، ادوارد. (۱۹۹۸). افزایش احترام به خود در کودکان و نوجوانان (چاپ پنجم). ترجمه: پریسا تجلی (۱۳۹۶). تهران: انتشارات رشد.
۴. رشیدزاده، عبدالله؛ فتحی آذر، اسکندر و تورج، هاشمی. (۱۳۹۰). بررسی تأثیر آموزش ابراز وجود بر مؤلفه های مهارتهای اجتماعی دانش آموزان دختر مقطع پیش دانشگاهی، مجله مطالعات روانشناسی تربیتی، ۸(۱۳)، ص ۷۲-۵۱.
۵. شولتز، دوانی پی و شولتز، سیدنی الن. (۲۰۱۳). نظریه های شخصیت، ویراست دهم. ترجمه، یحیی سید محمدی (۱۳۹۶). تهران: نشر ویرایش.
۶. غفاری، محتشم؛ شعبانی، فاطمه؛ محمدریزی، سهیلا و برومندفر، زهرا. (۱۳۹۴). کسب مهارت نه گفتن برای رد پیشنهادهای پرخطر با استفاده از روش ایفای نقش در دانش آموزان مقطع راهنمایی. مجله تحقیقات علوم رفتاری، ۱۳(۱)، ص ۴۱-۵۱.
۷. فلاحیان، ناهیدی؛ آرام، محمدباقر؛ احمدی، آمنه و نادری، مریم. (۱۳۹۳). روش آموزش مطالعات اجتماعی، ویژه تربیت معلم. تهران: دفتر برنامه ریزی و تألیف کتابهای درسی.
۸. کاسبان، زهرا؛ حاجیان مطلق، زهرا و فلاح، مهدی. (۱۳۸۷). جرأت مندی و ابزار وجود. فصل نامه بهروز، شماره پیاپی ۷۶، سال ۱۹، ص ۱۲-۱۸.

۹. نژاد سلیمانی، راحله. (۱۳۹۱). مقایسه اثر بخشی دو شیوه گروه درمانی شناختی - رفتاری و واقعیت درمانی بر جرأت ورزی دختران دبیرستانی کم جرأت شهر سرخس. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته روانشناسی، دانشگاه علامه طباطبائی تهران.

۱۰. نوریان، محمد. (۱۳۹۲). *برنامه ریزی درسی/ابتدایی*. تهران: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.

۱. Alberti, R. E. & Emmons, M. L. (۲۰۰۱). *Your perfect right: Assertiveness and equality in your life and relationship*. Atascadero, CA: Impact Publishers.
۲. Avşar, F., & Alkaya, S.A. (۲۰۱۷). The effectiveness of assertiveness training for school-aged children on bullying and assertiveness level. *Journal of Pediatric Nursing*, ۳۶, ۱۸۶-۱۹۰.
۳. Boket, E.G., Bahrami, M., Kolyaie, L., & Hosseini, S.A. (۲۰۱۶). The effect of assertiveness skills training on reduction of verbal victimization of high school students. *International journal of humanities and cultural studies*, August special issue, pp: ۶۹۰-۶۹۹.
۴. Chung, B. G., Ehrhart, M. G., Ehrhart, K. H., Hattrup, K., & Solamon, J. (۲۰۱۰). Stereotype threat, state anxiety, and specific self-efficacy as predictors of promotion exam performance. *Group & Organization Management*, ۳۵(۱), ۷۷-۱۰۷.
۵. Elliot, TR, Gramling, SE, (۲۰۰۸). Personal assertiveness and the effects of social support among female high school students. *Journal of counseling Psychology*, ۳۷(۴), ۴۲۷-۴۳۶.
۶. Encheva, I.V., (۲۰۱۰). Assertiveness in the Personal Profile of Adolescents. *Trakia Journal Of Sciences*, Vol. ۸, Suppl. ۳, Pp. ۳۷۶-۳۸۰, Faculty Of Philosophy, Trakia University South-West University, Blagoevgrad, Bulgaria. Available Online At: <http://www.uni-sz.bg>.
۷. Fuspitaa, H., Susantib, H., & Putric, D.E. (۲۰۱۸). The influence of assertiveness training on depression level of high school students in Bengkulu, Indonesia. *Enfermeria Clinica*, ۲۸, ۳۰۰-۳۰۳.
۸. Gist M, Stevens CK, Bavetta AG. (۲۰۰۵). Effects of self-efficacy and post training intervention on the acquisition and maintenance of complex interpersonal skills. *Personnel Psychology*, ۶۲(۴), ۸۳۷-۸۴۴.
۹. Hennessy, K. (۲۰۰۴). *Assertive communication*. Faculty and employee assistance program.
۱۰. Hojjat SK, Golmakani E, Khalili MN, Chenarani MS, Hamidi M, Akaberi A. (۲۰۱۶). The effectiveness of group assertiveness training on happiness in rural adolescent females with substance abusing parents. *Global Journal of Health Science*, ۸(۲), ۱۵۶-۱۶۴.
۱۱. İlhan, N., Sukut, O., Utaş Akhan, L., & Batmaz, M. (۲۰۱۶). The effect of nurse education on the self-esteem and assertiveness of nursing students: A four-year longitudinal study. *Nurse Education Today*, ۳۹, ۷۲-۷۸.
۱۲. Keliat, B. A., Tololiu, T. A., Daulima, N. H. C., & Erawati, E. (۲۰۱۵). Effectiveness assertive training of bullying prevention among adolescents in west java Indonesia. *International Journal of Nursing*, ۲(۱), ۱۲۸-۱۳۴.
۱۳. Lizarraga, M. L., Ugarte, M. D., Cardelle-Elawar, M., Iriarte, M. D., & Baqueadano, M. T. (۲۰۰۳). Enhancement of self-regulation, assertiveness, and empathy. *Learning and Instruction*, ۱۳(۴), ۴۲۳-۴۳۹.
۱۴. Rakos, R. F. (۱۹۷۹). Content consideration in the distinction between assertive and aggressive behavior. *Psychological Reports*, ۴۴(۳, Pt ۱), ۷۶۷-۷۷۳.
۱۵. Rezayat, F., Dehghan Nayeri, N., ۲۰۱۴. The level of depression and assertiveness among nursing students. *International Journal of Community Based Nursing*. ۲(۳), ۱۷۷-۱۸۴.
۱۶. Segrin C, Taylor M (۲۰۰۷). Positive interpersonal relationships mediate of association between social skills and psychological well-being. *Personality and Individual Differences*, ۴۳(۴), ۶۳۷-۴۶.
۱۷. Van Gandy, K. (۲۰۰۲). Gender, the assertion of autonomy, and the stress process in young adulthood. *Social psychology*, ۶۵(۴), ۳۴۶-۳۶۳.